

Korpa Tamás

Poétikus diárium – egy kiállítás képei

Lászlóffy Csaba: A maszk mögötti ájulat (Cédrus Művészeti Alapítvány–Napkút Kiadó, Budapest, 2006.)

A maszk az áttűnés, a változatosság és változékonyság, az elrejtés, az enigma jelképe, mely számtalan archaikus, mágikus jelentésréteget hordoz, kezdve az ősművészetektől (az ősművészet emberének társadalomban való feloldódására irányuló szándéka) az antik Dionüszosz-kultuszon át a középkori haláltáncokig, farsangolásig, busójárásig (mely fokozottan specifikus megnyilvánulásként interpretálható). Blénesi Éva szerint: „az álarcok felszabadítanak a hagyományos (konvencionális) kötöttségek és viselkedési formák alól. A maszkok mégsem veszélytelenek viselőjükre, hisz az ősi mágikus gondolkodás szerint birtokba is vehetik annak lényét.”

A eidegger-i „világba-vetettség” és magány konstellációjában a maszk (a konkrét, meg nem valósult szabadság és megismerés helyett) elvont, potenciális szabadságot biztosít viselőjének. Az ilyen módon létrejött szabadság tükröt tart a különféle kultúrák és korok közé, kölcsönösen leképez, felold, mozgásba hoz, ellentétes pólusokat láttat, evokál, konfrontációkat eredményezett idő- és képzetesíkok között („Maszkot hord a láthatatlan jövő arca” [Kimerítő álom az elmúlásról], egy Borges-citátum: „én én vagyok, de én vagyok a más is”). S a distancia, a távolság (távolságtartás) avagy azonosulás, az individuális lét kifejezésére, igazolására, szemléltetésére importált, de mindig új kontextusba helyezett, új jelentésszintekkel dúsított képzetek kifejezője. A maszk (nem csak a szerepjátszás eszköze) a múlttal való szembesülés során védi is az auktort a múltban / jelenben felhalmozott antihumanitással és kataklizmákkal szemben, ugyanis – ahogy Lászlóffy Csaba szentenciózusan deklarálja – „ekkora szabadságba nézni kínos és rettenetes” (a kötet címadó maszk motívum poétikus kifejtése, szerzői útmutatása *A prózairás mentségei avagy a beprogramozott emberiség* című opus).

Lászlóffy Csaba kötetében individuális mitológia teremődik. A szerző komplex és újszerű viszonyba lép a kultúrtörténettel, jelképeket, citátumokat, formaelemeket kölcsönöz, s a kultúrtörténet szimbólumainak szubjektív újrainterpretálására törekszik. A felidézett auktorok, motívumok gesztusai rávetülnek a ma és a versben kifejeződő gesztusok egészére: így jön létre egy fokozottan plurális textus-lánc, mely mitizál és demitizál egyben, mely fanyar groteszk, szarkasztikus és egyben tragikus, értéktudatos minőségeket rétegez, léptet interakcióba, vetít egymásra. Dialógus és dialektika alakul ki a különböző kultúrkörök, stí-

lusirányzatok, etikai (szellemi peregrináció), esztétikai minőségek és revelációk között. Egyfajta spontán irodalmi, történelmi, kor- és kórtörténeti panoptikum, sajátos létösszegzés-experimentációk sora. Egy kiállítás képei. „Transzhisztorikus inkarnációsorozat”, „világirodalmi inspirációk, polifónia” (Bertha Zoltán). A múlt-jelen-jövő időtengelyén liftező – ezeket elmosó, folyamatosan újraértelmező, át- meg átstrukturáló – eklektikus poétika kontúrjai körvonalazódnak. Utazás a Vörös Postakocsin, Bizánc felett elhúzó vámpíron, Hamlet udvaroncai között, utazás az átmenetiségben (különbéle perspektívákban, mindenképpen a szubjektív imaginárius idő koordinátáin egy absztrakt, teremtett térben, ahol filozófia, ontológia, vulgáris lét, biológiai, testi folyamatok, eszmények, kiábrándulások, fiktív, teremtett és jelenvaló pozíciók ambivalenciája érvényesül). Létparadoxonok sokasága. Tehát a versek közös jegye, metszéspontja az intellektuális, szellemi hagyomány páratlan integrálása a versszövetbe (csak a mottókat és ajánlásokat tekintve: Ábrahám Jakab, Ágh István, Babits Mihály, Bárány Péter, Bartók Béla, Baudelaire, Bordy Margit, Borges, Albert Camus, René Char, Goethe, Határ Győző, József Attila, Kányádi Sándor, Király László, Kosztolányi Dezső, Lövy Károly, Klaus Mann, Márai Sándor, Orbán Ottó, Páskándi Géza, Rimbaud, Senkálcsy Endre, Shakespeare, Simon Balázs, Szabó Erika, Szabó Lőrinc, Szabó T. Attila, Szepes Erika, Dylan Thomas, Tóth Árpád, Tragódopodagra, Vásárhelyi Géza, Vas István, John Webster) persze a maszkokon keresztül áttűnő kritikai, hol ironikus, hol tragikus szerzői szándékkal, attitűddel. Mindenestre dialóg („dialogikus poétikai paradigma” –Kabdebó Lóránt) alakul ki (ezt a kifejezést érzem legpregnansabbnak Lászlóffy Csaba kötete kapcsán, mint ahogy az utószót jegyző Szepes Erika is írja: felállítva a – klasszikusnak mondható – dialóg /avagy ellentét/ párokat: két haza; természeti és városi lét; szellem és szerelem; művelődéstörténet egésze és a jelen; élet-betegség-halál), mely biztosítja a szellemi tradíciók (és kondíciók) kontinuitását az antikvitástól a posztmodern forma- és szemléletvilágig (poliszemantikus versmodellig). Jellemző tehát a kulturális kontextus elemeinek, szituációnak személyes átélése, aktiválása és aktualizálása.

Lászlóffy Csaba (akit egyébként Határ Győző „poéta doctus-nak”, Bella István pedig „középkori képíró szerzetesnek” nevez) versgyűjteményében erősen jelen van a műfaji variabilitás, változatosság, (elégia, szonett [amely műfaj releváns jelleggel bír a Lászlóffy-költészet egészének kontextusában is: *Álom Perszeopoliszról*: kettős szonett; *Az érzékenység ára*; *Walther von der Vogelweide* 21. századi utódja; *A „mélye-évszak”-vágy szonettje*; *Ami túl s ami még innen* című triptichon első része; *Az időtlen idő elégiai* első része; *Az én középkorom* második része; *Egyenes adásban*; *A Teremtő kísértései*, *A középszer szonettje*; *Modern szonett*], apokrif, zsoltár, rapszódia, szabadvers, ballade, ballade-parafrázis, „novella-vázlat”, himnusz, dal, fiktív levél, monológ (dialóg), az antik versmértékek és strófatípusok

sokfélesége (szapphói, alkaioiszi strófa, hexaméter, phalikoszi tizenegyes). Verstani aspektusból különösen fontos a cikluszáró *Délbáb-leáldozóban* című poéma. Ezen vers kompozicionális, strófikus, ritmikai, metrikai megformáltsága több mint érdekes, hiszen benne mind a szólamnyomatékos, mind a szótagmérő ritmuselv érvényesülése tetten érhető. Az így létre jövő – bizonyos – szimultaneitás egy olyan egyedi megnyilatkozást tesz lehetővé, melynek ritmusa, félsorai, szólamai (lehetőségeikben) – az európai kulturális kontextus hagyományában – már korábban jelen voltak, de így tudatosan, szabályszerűen egybeszerkesztve (s ezt a szabályrendszert konzekvens módon végigvive) példa nélküli. Az ilyen jellegű, újszerű megoldás pedig potens valamennyi verstani alternatíva szintézisére. Egy strófa hat sort implicál, az első és harmadik sor 16 szótagszámú; a második, negyedik, ötödik 15; az utolsó pedig 7. A hatodik sor kivételével az összes többi esetében a hangzásszakasz két szólamra bomlik (a szólamok között erős, következetesen megtartott dierézis foglal helyet). Az első és a harmadik sorban belső rímek találhatók, melyek rímhelyzetbe hozzák a második és negyedik sorok első szólamait; míg a második, negyedik, ötödik, hatodik sorok sorvégi rímei ugyancsak összezsengenek.

Remek kompozicionális megformáltság, feszes trochaikus nyolcas sorok (ugyancsak szabályos trochaikus nyolcasokból álló vers *Az ihlet – vagy amire futotta* című költemény *codája* is) párrímei felelnek egymásnak a legarchaikusabb strófatípust hozva létre az *Együgyű hangra* című opusban, mely a (Hamvas-féle) géniuszok különös klimatikájú alkímiájának, „Erdőelvének” ütközőtereit szemlélteti szürrealisztikus képekkel („ahol minden más prognózis kizárva”).

Az egyes versek szemantikai komplexitása a ciklusok (Ijesztés Anakreóonnal, A homályos érzékenység versei, Délbáb-leáldozóban, Boldog kísértetkorunkban) verseinek kontextusában jelenik meg igazán – a szerző és Szepes Erika kiváló szerkesztőmunkájának köszönhetően. Ezek közül csak két exemplumot említenék. *A középszer szonettje* (már maga a műfaj is sokatmondó) című mű utolsó strófája negatív tónusú József Attila-parafrazis: „(Különben is: haza csak ott van, / hol ügyeskedsz zavarosban, / s habgallér vár a sörödön.)” A következő opus a József Attila-kontinuitást a mottó révén, továbbá műfaji, formai, tematikai (rokonságot mutat a *Nagyon fáj* revelációjával) párhuzamok által teremti meg, hogy a *Szép álnokságok szobrában* ismételten megmaradjon a mottó, a tematikai és az intertextuális József Attila-orientáció („Alattunk valahol az Isten / közben elfordul és utálkozik.”). A széria újabb komponense (*A ragadozóra váró ihlet*) továbbberősíti a biblikus jelleget (a vers keletkezési helye, az abszolút keresztény szimbólumként is dimenzionálható Izsák [mely centrális szimbólum kibontása tovább árnyalhatja a képet]), míg a poéma zárataként ismételten, posztmodern játékosságra és eklektikára jellemző, intertextuális József Attila-citátum tűnik fel („E lap / hazudik.

Mondd az igazit”, A Thomas Mann üdvözlése auktoránál: „az igazat mondd, ne csak a valódit,”) hogy a következő szonettben (*A házőrző elit dala*) –ami ugyan-csak Izsákon keletkezett s az előbbi negatív párverse – rezignálaton deklarálhassa az önáltató, cselekvésre és felelősségteljes elitként való viselkedésre alkalmatlan, impotens, ezáltal feladatát betölteni képtelen értelmiség felett érzett keserűségét („nem török össze csenedet / a császár mamelukjai...S ha életed ma már / nem szakad tovább... [J. A.: Altató] s méltóbb a lassú meghalás.”). A széria két újabb komponense ezt az általános kor szimptómaegyüttest igyekszik analizálni (az első – *Rekonstruálhatatlan képességeink* – lehetséges történelmi viszonyrendszer prognózisaként: „a jelen...nem érti a múltat”; a második – *Kritikus lét-határ* – önelemző, freudi megállapításokat tesz. Az előbbit Szabó Lőrinc-mottó, az utóbbit Bartók-idézet vezeti be, hogy aztán a *Két opus ellentéppárra* című vers tagjait két zenei szakszóval jelölhesse – kapcsolódva természetesen a zeneszerzőhöz (egyéb-ként itt írja Lászlóffy Csaba, a már korábban citált, jelen esetben fokozott memem-tőjelleggel magán viselő szentenciát, miszerint „Ekkora szabadságba nézni / kínos és rettenetes.”).

A versek komplex szemantikai összetettségét markánsan példázza a következő sorozat is: a *Délibáb-leáldozóban* című ciklus nyitódarabja a feszületről le nem vett, fel nem támadott (tehát a keresztény hagyomány tulajdonképpeni kvintesszenciáját kiiktatva) tragikus sorsú Juhász Gyulát evokálja (*Juhász Gyula nyolcvan éve alvó feszületére*), mely látomása, víziója homogén módon dialogizál az *Újkori hűsvéti krónika* hűvös, groteszk, tragikus, szarkasztikus, Vörösmarty-intertextuális (szakrális jelleget vulgáris, profán intonációval, megszólalással keverő), helyzetjelentése: „Nyelvet ölt rád tennen véred / (édes tejből hogy lesz méreg?)... bizáncimód alattomban / velőd árulják marokban... minden árulás csak álom / e kívül a nagyvilágon (itt érdemes volna Nagy László népi-archaikus életörömöt és büntudatot kifejező, kérlelhetetlen moralitású *Pirosodik hűsvét* című poémáját összevetni a Lászlóffy-művel). A *Turin, 1888...* című esszéisztikus, kontemplatív, filozofikus, a múlt és jelen gesztusait analizálni kívánó, halálra készülő, feltámadni nem tudó Kossuth Lajos lélekállapotát demonstráló belső monológ (fiktív levél?) adekvát módon integrálódik e sorozatba, ami a Szabó T. Attila nyelvtudós emlékére írt *Jézus-kiáltással* folytatódik. Ezen szövegorganizáció az egyik utolsó krisztusi stációt (a test halálát, a fizikai megsemmisülést) megelőző pillanatot citálja címében, mely jelen kontextusban (direkte archaizáló-biblikus versbeszédével s transzcendenciát nélkülöző zárlatával) az erdélyi magyarság feltámadásának, tulajdonképpeni krízisektől átjárt léttapasztalatának, „között létének” (Tózsér Árpád), asszimilációjának, lassú felszívódásának problematikáját körvonalazza.

A fizikai és mentális megsemmisülés különböző fokozatai jelennek meg a *Márai (haldoklás öt tételben)* című, fáradt, elbizonytalanodó rezignációt közvetítő köl-

teményben. A Márai-opus anticipációszerűen elővetíti azt, amit az utolsó ciklus néhány versében részletesen kibont Lászlóffy Csaba (tehát a Márai-vers tételei, futamai több más vers kezdő pozíciójaként azonosíthatók, identifikálhatók): „a változás korának kiméráját”, a „végzet hatalmát”, „a megvilágosodás pillanatát”, a megfejthetetlen „kezdőmondatokat s a végszókat”, „amikor már a levegőnek is súlya van”. Ekkor artikulálódik az egzisztenciális-ontológiai végkövetkeztetés, helyzettudatosítás, létszentencia: „A be nem fejezett nem ugyanaz, / mint a befejezhetetlen...”. A Krúdy-időt versben megjelenítő, meditatív, asszociatív képek vezette, ellenpontoszó, érzékletes kontrasztokat létrehozó versbeszéd körvonalazódik a *Szindbád szeptemberben* című poémában, melynek mondanivalója és kifejezésmódja (a múlt és az ifjúság bizonyos eszméivel való leszámolás) a Lászlóffy-kötet több más versében is felszínre kerül: „az öregkori szépség titka”, a „legendaroncok”. A Szabó Lőrincsel együttmondott: „A kiszolgáltatott / sohasse győzhet. Fölöttünk ragyog / az élettani végzet” megélt tapasztalata; de hogy a *Szieszta* című opus ironikus látszatzmegnyugvó, dinamikus ritmusú, diszharmonikus képsorai („nem kerti törpe: zord kalóz / lesz a fedélzetmesterünk”, „szórványban élünk pingvinek / zsúfolt komornyikszigetén”) záróakkordjaként a kényszerű (de mégis tiszta, elemi – vagy éppen groteszk) egymásra találás, megállapodás képzete bontakozzon ki: „én ki úgy hal(vad)ok beléd / mint lőtt vadba a vér szaga”. A testi szenvedés (a Baudelaire emlékére ajánlott *Zokog a tört remény*: „egy pontosító hang a rettenetek napján, / s vad gúnnnyal süvöltnek fel rusnya beleink. / A többi hagyján.”); egzisztenciális tragikumérzet („hány ládányi könyv és kacat / fért el agyamban / – amíg / elférek magam is, hanyatt, / egy ládában a föld alatt” – *Az időtlen idő elégiái*); freudi pszichoanalízis („a megalkuvó tudatot ki igazítja el”, „Elfogyott az idő.” – *Novella-vázlat*); biblikus hangvétel (intertextuális metszéspontokkal, „Aki búcsú nélkül megy el s a terhe / szörnyű: fölfele tart a hegynek, mégis / mintha zuhanna.” – *Hajnali józanság*); modern profanitás („a Házsongárdban vagyunk sajnos nem / hívhattok mobiltelefonon” – *Jó étvágyat*); intertextuális eklektika (Dsida-parafraízis: „parancsnak / engedelmeskedő karhatalommal / körülvelt váróteremben: milyen / esélyed lehet, mondd”; Petőfi-remniscencia: „feljöhet olykor a síri világból”) spektrumain tájékozódik a költő.

A különös couleur locale – „Aur-Ázsia” – „a nemzetállami agresszivitás, perverzitás, demagógia és manipuláció” (Bertha Zoltán), a történelmi aspektusok viszonylagossága, az állandó agónia és apátia (genezistől az apokalipszisig), a létezés kiszámíthatatlan kombinatorikájától való félelem, olyan sajátos versnegatívokat és szimbólumegyütteseket konstruál, melyeket az ethosz és az esztétika erejével kíván közömbösíteni és persziflálni Lászlóffy Csaba. Például a fikcionált Párizsi Kurír nevezetű periodikában (Dracu la Ureche néven) publikált, ironikus, parodisztikus, kritikus, szembesítő dinamizmussal, nyelvi virtuozitással megkomponált ciklu-

sában. A „bizantin képmutatás” (Sütő András) lokalizálható korjelensége számos más poémában feltűnik, majd – az endemikus meghatározottságból kitörve – az egyetemes, univerzális értékek védelme (és degenerálódásuk diagnosztizálása) kap központi teret a kötetben. „Kapóra jött nap- s holdfogyatkozások: / a rettenetes kánonba foglalt ritmikája...Bizánc udvari ceremóniája” (*A középkor bölcsesség-ideálja*); „(Légy üdvözölve, / szarkazmusod által, azért Bizáncban! / Hol minden csak utánzat; még ez is.)” (*Lukiánosz-utánzó névtelen*); „csupán a... divat(!) létjogosult: a cicomázott vers” „Felperzselve a múlt, ki- s ráfolyatva híg hűgylé, zavaros sok áltanítás” „Ha volt is kor ennél hazugabb” „kigyúlt egek és hamuvá vált / könyvtárak hadi felhőkarcolóig / dúló Mars-mezején” (*Régi sorstárs és új Európa*); mikor „A szarkofág üres ... lábszárcsontját kínálja Barbarossa.” (*Ki állította falhoz a középkort?*), ahol „célirány” – az antik metrumban írt, invenciózus – a „civilizált vadon” (ez a vadon azonban nem azonos a rousseau-i értelemben vett természetképzettel). Lászlóffy Csaba ellentmond azon kritikai megnyilvánulásoknak, melyek a kötött formákat (klasszikus, metrikus; hangsúlyos) az anakronizmus szinonimájaként determinálják. Ugyanis a költő az antik metrumok reprezentálására differenciált, fokozottan heterogén jellegű szavakat, szintagmákat is applikál (több versében), ezáltal jellegzetesen modern, polivalens tudattartalmakat, esztétikai minőségeket valósít meg. Disszonáns, diszharmonikus felütéseket integrál a vulgáris tragédia-parafrazis, Antigoné megvesztegetése, mely általános korrajzként fogható fel: „Megosztozunk a samponon, sörön, / no meg az aprócseprő bűnökön”, „megpályázni csak a semmit szabad.” (*Antigonéhez szólván így*). A „hogyan” helyett centrális pozícióba kerülnek a „miértek” (*A rózsakeresztes és nőgyűlölő Peter Stahl emlékére*). A miértek ontológiai, episztemológiai, ismeretelméleti, általános társadalmi, etikai, esztétikai ankétja, az értékvesztés tendenciájának tudatosítása, az emberi faj szellemi és biológiai deformálódása (*Diderot felajzott monológja; Az utókor anatómiájához; A menthetetlen (mentő)ötletei*). Gúnyos, fanyar képzettársítások dominánsak és a különböző minőségű szavak interakciójából születő feszültség jellemzi (melyek azonban komoly feltevések eredőjére vezethetők vissza) az *Anakreón és a világháló* című poémát. Frivol kellékekkel, metaforikus és filozofikus megoldásokkal szemlélteti a költő a kommersz, megalkuvó divat és a lét végső problémái, igazságai közötti határt és ellentétet: az értékrelativizációt. Tragikomikus, groteszk, szarkasztikus, maliciózus minőségeket csúsztat egybe a világirodalmi allúziókkal vegyített, 7 × 2 soros, rendszerváltás előtt keletkezett, nézőpont-váltogató verses abszurd: „Fogyaszd végső formánk, Rilke: / dermedtkék fagyasztott csirke.” (*Kínálat*). Demonstrálja a gátlástalan érvényesülés alternatíváit Háfiz-példázattal (*Perzsa éjeken megperzselődve*), hogy tudatosítsa a profetikuss-vatesz attitűd teljes kudarcát (Az éjszaka tele- / van ... a bibliai cet / gyomrában mint karanténban koplaló, / megzapult profétákkal” – *Az elmaradt epilógus*), el-

jutva a „csak túl ne élje hóhérát az áldozat.” tragikus abszurditásáig (*A két örök udvarfi: Rosencrantz és Guildenstern*).

Lászlóffy Csaba remény és heroizmus nélküli pesszimizmusában is ott van a lét-küzdelem és értékőrzés morális karakterű vállalása (metafizikus, spirituális ihletettséggel), a krízisek és kataklizmák közötti „mégis-morál” imperatívuszának – mint alternatívának – óhaja („fény a bilincsen” – Utassy József), a ballade formában írt *Szent Márton meg a koldus* című opusban ekképp: „Fekete önsanyargató napok / túntén a bélpoklos is talpra áll, / s színes palástod tépett-harapott / rongyától hátrahőköl a halál”. Lászlóffy Csaba költői energiává konvertálja léttapasztalatait, attitűdje kontemplatív, disztingvált, érzéketlen képekkel, a műveltség, erudíció eszközeivel, a szellemi intaktság aurájában. Poétikájának fő integráló elve a morális intonáltság, a minőségeszmény követelménye.

Szendrő–Debrecen, 2006 márciusa

Oláh András

„Megkövesednek szívemen a tegnapok”

Budaházi István könyvéről

Kanyargós utat járt be Budaházi István azóta, hogy 1976-ban a *Napjainkban* Serfőző Simon bemutatta – és elindította a költő pályán. Az első lendület a 80-as évek közepéig még kitartott (két kötete is megjelent akkor gyors egymásutánban [*Hozzon jó hírt a szél* 1985, *Kiscsengő* 1986]), ám utána hosszabb szünet következett. Az Sors, a nagy rendező, számtalan akadályt, zsákutcát gördített elé – ám úgy tűnik, ezekből a zsákutcákból sikerült kilábalnia, mert az utóbbi években újra felbukkant írásaival.

A véletlen úgy hozta – vagy talán nem is véletlen – hogy legújabb kötete (*Ágat a madárnak*) ismét Serfőző Simon atyai gondoskodása mellett jelent meg 2007 karácsonya előtt a Felsőmagyarország Kiadónál.

Budaházi bejárta, belakta Szatmár és a Nyírvidék tájait (élt-dolgozott Nagydoboson, Kocsordon, Mátészalkán, Mérken, Rozsályban, Baktalórántházán, Encsenés Nyíregyházán). Tájélményeit számtalan vers örökíti meg. Kötetének első ciklusa [*Járok a tájon*] jobbra ezeket az emlékeket rögzíti. A nyírségi homoktenger idilli képe (ahol „*Karámba terelték / akácbokor pulik / a kóbor nyáj-homokot*”, és ahol a „*dinnyék zöld sisakos / serege / fölött zizzenő / fénylő levél-váll-lappal / szemlét / tart egy jegenye ezredes*” [Szemle]), már inkább csak az emlékekben él. A változások – a civilizációnak nevezett elembertelenedés, elgépiesedés – nem kerülte el Budaházi

szülőföldjét sem. Ma itt a „...láztól cserepes / levelű bodza / már / félrebeszél”, és az „új állomás körül / lubickolva, reklámfények / fürdenek”.

A szerző nosztalgikus keseregése több töről fakad: egyrészt kifosztottnak érzi magát, hisz a gyermek és ifjúkor idekötődő emlékei benne még elevenen élnek, de az egykorvolt világból már legfeljebb csak a dülőutak ragacsos sara maradt („*csizma-húzó tisztiszolga a sár*” [Ősz van]). A folyó is elpusztult: benne már csak hínár tenyészik. „*Mozdulatlan partján néhány / fűzfa szomorkázik, / s amott a vackorfa, de már / tiltatlan gyümölcsöt sem terem*” [Holt folyó]. Ugyanígy fáj neki az itt élők, itt maradók sorsa. Az elnéptelenedő falvak ijesztő sivárságát ábrázolják a következő sorok: „*Szél bög a szekerek után, / de a mezőről / már nem hajtja / őket haza az / este. / Tipegő anyókák néznek / valahová, messze...*” [Falu]. Nem véletlen tehát, hogy ez a ciklus az őszt idéző, borongós hangulatú versekkel zárul. Talán egyetlen sor akad, ami a pesszimiztának tűnő felhangot megtöri – az éjszakai város képeit felviláglantató vers zárógondolata: „*Keleten mozdul a nap*”.

A második ciklusban [*Ágat a madárnak*] jobbára a veszteségeit veszi számba a költő. Az előző ciklus őszi hangulatából így érkezünk a télbe. Gyászoló-sírató, halottbúcsúztató, emlékező versek ezek. A legnagyobb fájdalom a szülők elvesztése. Csontváry magányos cédrusát idéző költeményének záró sorai szívbemarkolón csendülnek: „*Görbüljünk sírásra apám. / Földbe harangozták édesanyám.*” A szeretett anya elvesztése több versben is felbukkan. („*Vállán öröközöld fenyvesek /.../ Őszutó erdő pihen rajta.*” [Anyám], vagy egy – a korábbi kötetében is fellelhető, apró módosítással újraközölt – másik írásban így kesereg: „*Elhagytak. / Az utolsó ölelő kar is, / mint elrongyolódott / ruha – lefoszlott rólad*” [Torzó]). Az apa halála fölött érzett fájdalmát két rövid – ostorcsapás-hidegségű – mondat idézi: „*Apám is meghalt. / Lett / a / földnek fekete / falatja*” [Félárván – árván].

A ciklus további darabjai egyrészt a magányról szólnak („*már mind elmentek / akik imádkoztak értem*” [Hagyaték], – itt állít emléket Anóka Eszter költőnőnek is –, másrészt azokról a pillanatokról, amelyek hosszabb-rövidebb időre áttörték ennek a magánynak a burkát: kapcsolatokról, szakításokról – a férfi-nő viszony egymást gyöttrő, pusztító világról.

Az új esély, a menedék lehetősége több versben is felbukkan. A Zsiga Máriának ajánlott költemény még a szerelmes rajongást fogalmazza meg: „*Nélküled kicsim, / összezsugorodna a föld.*” Majd később az összetartozás legmélyebb érzését tárja elénk: „*vagyok, mert Te / Vagy...*” [Már Nem Lennék]. A fények azonban hamar tompulnak, az idill véget ér. „*Tekinteted siralomházában / lakom már én is*” – kesereg a költő. A kapcsolat felmorzsolódását, az esély elvesztését ismét gyötrelmesen szép sorokkal fogalmazza meg: „*Anyám meghalt, aztán apám. / Anyám lettél, nem szeretted. / Velem bizony / EL-VE-TÉL-TÉL!*” [Négy sor].

Az idő kegyetlenül örül: bár a költő még csak ötvenhat éves, de mindennapjaiban

máris úgy érzi „*egyre közelebbek a távolok*”. Az arcára feszülő „*ránc-zuhatag*” [Fényárnyék] nap mint nap emlékezteti őt az idő múlására. Az erős köteléssel rátapadó emlékek is visszahúzzák. Mégsem akar csak a tegnapiokból élni, hisz látja jól, hogy a múlt homályából felbukkanó képek „*csalóka szépként*” idézik azt, „*ami a valóságban nem is volt igaz*” [Egy kapcsolat margójára].

A kötet harmadik ciklusa [*Békével jöttem*] valójában két egységre különíthető. Az egyikben a hozzá erősebb szállal kötődő költő elődöknek állít emléket, Kalász Lászlónak, a megyében született Képes Gézának, Adynak, de tiszteleg Bartók előtt, és üzen a barát-pályatársnak, Serfőző Simonnak is. Ez utóbbi vers köti össze a fent említetteket a ciklus többi darabjával, melyek sokkal inkább a jelenvaló élet visszásaival, elkorcsosult világunkkal szembesítik az olvasót.

A Szatmár-vidékről származó falusi fiú érthető zsörtölődése, tiltakozása formálódik hangos segélykiáltássá a *Készülődünk* című darabban: „*Elherdált földjeinken új bárók / pöffeszkednek. / Tiltanak tőlünk utat, kutat, / gyalogutat*”. A kezeket ökölbe szorító bosszúság és tehetetlen düh csendül ki azokból a szavakból, amelyekkel a fogyasztóvá züllesztett társadalmat ostorozza. „*Valami nincs rendjén / e zsidóvilágban*” – figyelmeztet Budaházi, majd a ciklus címadó versében rá is mutat, hol látja feszülni a probléma gyökerét: „*...mire elértem / az ötvenedik évem, / már nem volt kenyerem, / amivel visszadobhattam / volna / a kődobálókat*.” A helyzet elkeserítő voltát talán nem is lehetne frappánsabban megfogalmazni, mint az előbbi bibliai alapokon nyugvó mondattal. S ami még ijesztőbb: Budaházi víziójában „*...közönyös arccal, / cseléd-soványra fogyva, bambán / bámul az utókor*”. Bizony a Pilátusok kora ez. Ahol a bűnnek nincs gazdája. Mert lám, Pilátus is csak „*Kezet mos*”. [Nagycsütörtök].

Fontos, időtálló gondolatok fogalmazódnak meg Budaházi István verseiben, akit csöppet sem bántortalanítanak el posztmodern törekvések, az irodalmi kánonok – csökönyös hittel jár a maga útján, és a hagyományos líraeszmény jegyében foganó írásaival a régi váteszköltészet nagyjait idézi.

A kötet értékét az sem rontja, hogy hét régebbi (az első könyvében már publikált) verssel is találkozhat az olvasó. Az új szövegkörnyezetben ezek az írások is új értelmet és erőt nyertek. Talán csak az első ciklusban akad két-három kevésbé erős-ütős alkotás – ezek helyett szívesen olvastam volna például a *Születésem* című költeményt.

A 74 oldaltszámú, puritán egyszerűségű – mégis szemrevaló – kötet a Felsőmagyarország Kiadótól megszokott minőségű munka. Sajnálatos, hogy egy apróbb gépelési hiba rontja az egyébként valóban szép, olvasmányos kiadványt.

Budaházi István: Ágat a madárnak
(Felsőmagyarország Kiadó – Miskolc, 2007.)

Véghelyi Balázs

Átokverte emberek

Oláh András: Átokverte

Ha azt a feladatot kapnám valamikor, hogy egyetlen jelzővel fogalmazzam meg a magyar történelem lényegét, akkor valószínűleg a *drámai* jelzőt használnám. Valóban: drámai évszázadok vannak a hátunk mögött. Ez is összefügghet azzal a ténnyel, hogy nagyon sok történelmi dráma született hazánkban. Katona József, Illyés Gyula, Németh László, Sütő András, Szabó Magda vagy Ratkó József remekművekben tudták megjeleníteni ennek a történelemnek a legdrámaibb pillanatait úgy, hogy a művek születésének korában rendszerint kiérződött a dialógusokból a jelenre vonatkozó párhuzam és üzenet is, hiszen a mindenkori jelen legalább annyira drámai szokott lenni mifelénk, mint a múlt. Ezek a műalkotások nagyban hozzájárultak ahhoz a képességünkhöz, hogy ne csak ismerjük a történelem tényeit, hanem értsük is őket, és le tudjuk vonni a következtetéseket a jelenünkre és jövőnkre.

Ehhez a vonulathoz csatlakozott most egy újabb szerző: Oláh András. *Átokverte* című új könyvében három történelmi drámát olvashatunk. Műveinek nagy erénye, hogy kosztümökbe öltöztetett bábfigurák iskolás tankönyvek ihlette párbeszédei helyett eleven, hittel, kétségekkel és félelmekkel teli alakokat teremt. Nem ragaszkodik feltétlenül a kanonizált történelmi álláspontokhoz, fontosabbnak tartja a lélektani hitelességet. Nyelvezetében nem akar mindenáron archaizálni, de rendszerint törekszik a mai szófordulatok és kifejezések mellőzésére.

Kronológiai sorrendben helyezte el könyvében az író a drámákat. Elsőként a *Királyok vére* című darabot olvashatjuk. Különös történelmi víziót vetít elénk a szerző. A történet Imre herceg halála idején, 1031-ben játszódik. Államalapító királyunk fiát, Imrét szánja utódjának. A belső béke biztosítása érdekében egyezséget köt unokatestvérével, Vazullal, aki az ősi törvények szerint szintén a trón várományosa. A békére azonban árnyékot vet egy, az udvarban terjedő pletyka, miszerint Imrének nem lehet gyermeke, majd érkezik a döbbenetes hír a herceg váratlan haláláról. Gizella, István felesége – aki mindig is fenntartásokkal kezelte Vazult (egy új Koppányt látott benne) –, miután kiderül, hogy Imre herceget vadászat közben halálos baleset (?) érte, már egyenesen fia gyilkosának tekinti őt. Kettejük (István és Gizella) dilemmája áll a mű középpontjában. Az elbizonytalanodó, önvádakkal terhelt, Istenben menedéket kereső István és a fia halála miatt végsőkig elkeseredett, minden mögött összeesküvést sejtő Gizella küzdelme újabb tragédiához – Vazul megvakíttatásához – vezet. Mikor István megtudja a

történeteket, ezt mondja a darab zárásaként: „Istenem, mivé lesz népem és hazám! Megint felszínre tör a kicsinyes gyűlölködés. Torzsalkodunk, mert némelyeket a hatalom és az ármány megrészegít. Pedig hát mi is a hatalom... Én már látom, tudom, Uram, hogy a hatalom semmi... A hatalom csupán lehetőség jót tenni a néppel. Bocsásd meg, Istenem, hogy nem tudtam élni vele.” Ez Oláh András drámájának legaktuálisabb üzenete, amely aligha szorul magyarázatra.

Az *Átokverte* című darab Vörösmarty mátészalkai bujdosásának állít emléket a szabadságharc leverése után. Vay Mihály kúriájában négy üldözött költő lel menedéket, és vitatkozik: Vörösmarty Mihály, Bajza József, Vachott Sándor és Zalár József. Vitájuk fő témája Görgey Artúr személye és cselekedete: a világosi fegyverletétel. Vachott Sándor, Kossuth egykori titkára veszi egyedül védelmébe a tábornokot a többiekkel szemben, akik eltérő heveséggel, de a lényegre tekintve egyöntetűen bírálják őt. Legradikálisabban éppen Vörösmarty Mihály. A vitázó felek alapkérdésekben egyetértenek, de mégis van egy személy, aki éket ver közéjük. Mindegyikük a saját igazságát hangoztatja meggyőző és szenvedélyes érvekkel, és saját szempontjukból mindegyiküknek igaza is van. (A mai olvasó önkéntelenül arra gondol, hogy bár ilyen színvonalasan vitatnánk meg mi is politikai ellentétünket...) De az ország tragédiáját és a Görgey személyéről folyó vitát fölülírja végül Vörösmarty személyes tragédiája, miután megtudja, hogy egy évvel korábban elvesztett fia után most a lányát is elveszítette. A négy üldözöttnek, akik nem lelik honjukat a hazában, immár a Vay-kúriából is menekülniük kell. Készülhetnek arra az útra, amelynek végállomását Vörösmarty *Előszó, A vén cigány* vagy az *Emlékkönyvbe* című versei tükrözik vissza minden más ténynél és dokumentumnál hitelesebben. Utóbbinak elég, ha csak az első sorát fölidézzük: „Setét eszmék borítják eszemet.”

Oláh András gyűjteményének utolsó darabja az egyfelvonásos *Isten óvja lelkét*. Ennek két főszereplője gróf Teleki László és Tisza Kálmán gróf. A cselekmény helyszíne a Servita téri Teleki-ház, időpontja pedig 1861. május 7-e. Túl vagyunk már a Bach-rendszeren és a császár által kiadott februári pátensen, illetve az októberi diplomán is. Az emigrációból hazatért Teleki a 48-as eszmékhez ragaszkodik, Kossuth igéjét hirdeti, míg Tisza Kálmán Deák Ferenc realitásokra hivatkozó, kiegyezési politikáját támogatja. Vitájuk középpontjában Deák felirati javaslata áll, mely a 48-as törvényekhez ragaszkodva az ország területi integritásának helyreállításához köti Ferenc József királlyá koronázását, de ugyanakkor azt is kijelenti, hogy hajlandók vagyunk részt vállalni a birodalmi ügyekből és együttműködni az osztrák parlamenttel. Tisza Kálmán kétségekkel ugyan, de támogatja Deák javaslatát, Teleki viszont határozottan elutasítja. (Mint később kiderül, ehhez Deáékéknak, különböző alkudozások folytán, sikerült megszerezniük a parlamenti többséget.) Teleki László sorsát Kossuth üzenete pecsételi meg, amelyben megtilt mindenféle

egyezkedést, és a nemzet érdekeivel ellentétesnek minősíti Teleki politikáját is. Teleki összeomlik az üzenet súlya alatt, önvád emészti és keserűen állapítja meg, hogy 1848 forró eszméi végleg kihültek már a nép szívében. Mindezt tetézik a politikai ellenfelek által terjesztett alattomos újsághírek, melyek egyértelmű célja Teleki hiteltelenítése. Végül beteljesedik rajta Széchenyi jóslata. Széchenyi István azt jósolta neki, hogy egyazon halálnemmel fognak meghalni...

Oláh András drámái, mint láthattuk, sok helyen alapot adnak az aktualizálásra. Leginkább talán az *Isten óvja lelkét* című darab. Nézzük meg közelebbről Teleki László egyik Tiszához intézett mondatát: „Kálmán, ez nem színház! És mi nem szerepet játszó ripacsok vagyunk! Mi ennek a népnek a megbízásából az ország vezető politikusaivá lettünk, s nem csaphatjuk be a minket támogatókat...” Ezeket a szavakat ajánlom a magyar Országgyűlés mai és jövőbeli képviselőinek és az ország mindenkori vezetőinek!

(*Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2006.*)

Cs. Varga István

Gál Elemér Héthavas című regényéről

Gál Elemér munkásságát tisztelet, megbecsülés övezte. 1994-ben települt át Egerbe. *Héthavas* című regénye valóban *sorsjelző* (Bertha Zoltán): értékóvó tanúskodás a magyarság irodalomba menekített sorsáról, bizonyosság nemzetünk történelmi jogairól, életrealitásáról.

Erdélyi, székelyföldi kötődéséről, tanáraitól, mestereiről hálatelt szívvel vallott a Máriás Józsefnek adott interjúban: „a Hargita és a Csíki Havasok írták velem ezt a könyvet. Ők ott maradtak, és én elhagytam őket. El kellett jönnöm, hogy jobban érezzem hiányukat. Kárpótol a Mátra, a Bükk, de *Hargitah Héthavasa* nekem egészen más. Ott lakik lelkem jobbik fele, és belőle élek. Megtartóm, életadóm, gondolataim forrása és vigyázója. Ott áll órhelyén a főgimnázium is, ahol tanultam, és emlékeimben élnek, akik tanítottak. Példaképeim voltak: *Opra Benedek* osztályfőnököm, *dr. Csipak Lajos*, a mindentudó paptanár, *dr. Vörösváry Béla* a biológus, *Somay János* történész, *Deák Gyula* magyartanár, *Papp János* igazgató, *Nagy Rezső* a finevelő bentlakás igazgatója és sporttanár, *Miklós László* hittanár, *Kovács Dénes* rajztanár, *Bereczki György* történész, *Bakó Kálmán* matematikatanár, *Antal Áron* történész és író, *Balázs Levente* a legfiatalabb alkotmánytanárunk, akik mind–mind nyomot hagytak emlékezetemben, példát adtak arra, hogy milyen utat kövessék.” (*Hargita Népe* 2007. március 2.)

Történelmi realitás és írói képzelet

Gál Elemér könyve rendkívül bátor vállalkozás. A regényíró és a regény szemléletét és szellemét kell megérteni. Telitalálat már a címadása is: a *Héthavas* szépen hangzó szó, tiszta szép asszociációkat kelt; jelentése: a 18. századig a Hargita hegylánca, amelynek hét csúcsa van, a legmagasabb a Madarasi Hargita. A megnevezésben, a szóhangulaton túl, fontos a számmisztika is, a honfoglaló 7 vezér, a székely katonai szerveződés: hat fő + a vezető, amely a hetes meseszámot mutatja. Az alcíme is szokatlan, „időszerrűtlen” a mai világban. A való és a transzcendens világ ilyen erőteljes összefonódása rendkívül hiányzik a mai ember tudatvilágából. Boldog idők voltak, amikor az ember az istenekkel oly szoros kötődésben élt, tetteit isteni parancsolatok és erkölcsi kötődések vezérelték. (Szinte a homéroszi-aiszkhüloszi „*Götter sind da! – Jelen vannak az istenek*” mítoszi korhoz lehet hasonlítani.)

A magyar epikatörténet rendkívül fontos része a magyar történelmi regény alakulástörténete. A magyar történelmi regény főleg Jósika, Jókai, Mikszáth, Gárdonyi nyomán hozta létre literatúránk jelentős teljesítményeit, melyet Móricz *Erdély* trilógiája koronázott meg. A 20. században kiemelkedő vonulatot képeznek Tamási, Nyíró és Kodolányi történelmi regényei.

Ebben a regényben a történelmi valóság csupán irányjelző keretként szolgál, az író nagyobb szerepet szánt a fantáziának, vállalva a mesei hangulatteremtést. A történet-tudomány tagadja a rabonbánok létezését, de Gál Elemér írói szemmel látja és láttatja őket. Egy letűnt kor és életmód szimbólumai ők, akik emberségben felülmúlják koruk morálját. Hihetővé teszi jelenlétüket, el is képzelhető, hogy éltek hozzájuk hasonló emberek. Például már gyermekkorában is tudott arról, hogy a Héthavas mindkét oldalán várlánc védte a lakosságot. Hallott rabonbánokról szóló történeteket, és későbbi tanulmányai során vette észre, hogy a rabonbánokról szóló mesék népmondai rangra emelkedtek a nép ajkán.

A rabonbánokról először a *Csiki Székely Krónikában* olvasott, amelyet 1796-ban szerkesztettek. Gál Elemér hangsúlyozza, hogy *Szádeczky Lajos* történész szerint koholt hamisítvány a Sándor-család birtokperéhez. Azonban meg kell jegyezni, hogy Szabó Károly történész 1854-ben a *Krónika* hitelességét védelmébe vette, kiállt mellette *Balássy Ferenc* is, még a tudós *Ipolyi Arnold* is szakavatott tudományossággal adatolja a rabonbánok pap-bírói tisztének történelmi tényszerűségét. Napjainkban *Szőcs István* műkritikus író tárja fel a *Krónika* hitelességére utaló bizonyítékait, amelyek a székelység katonailag szervezett társadalmában később is megvoltak. Idézi *báró Apor Péter* versét, amelyikben rabonbánságra utaló nevek fordulnak el, mint *Uzandur*; *Kalám*, *Hám*, amelyek a *Krónikában* is előfordulnak. „Márpedig Apor Péter 1756-ban meghalt, negyven évvel a *Krónika* koholása előtt!” Történeti forrás még *Gali Zoltán Székely ősvárak* című műve is. Bizonyos részét hamisítványnak tartják, de amelyet latinból fordítottak, amely a hitvilágról és a katonai szervezettségről szól, az hiteles,

mert még ma is bizonyíthatóak, mert élnek a nyomai. Fejedelemről van szó, a rabonbánok papfejedelméről. Ez is mesévé, legendává válik Gál Elemér tolla alatt. Az etika, a hűség, a néphűség alapján választott vezetőket az életük, a közösséget szolgáló tevékenységük minősíti. A múlt – Illyés Gyula szerint – nem mögöttünk van, hanem a talpunk alatt, azon állunk. Tamási pedig azt hangsúlyozza: aki embernek hitvány, magyarnak alkalmatlan. Magas az etikai mérce, de ez az egyedül hiteles.

Ha nem is létezett Zandírhám főrabonbán, de volt *Báthory István*, *Bocskai István*, *Bethlen Gábor*, akik méltó utódai a mondabeli szakrális fejedelemnek. Valakit mégiscsak példaképüknek tartottak ezek a sikeres államférfiak, mégpedig olyan valakit, aki itt uralkodott, és nem volt idegen. A megmaradás a tét, a létkérdés: vannak sorscsapások, de létünk belső törvényeit, ezáltal a közösségek nagy részét is magunk alakíthatjuk. Gál Elemér 30 éven át hordozta magában ezt a téma- és feladatkört. Tudás és hit kettős pillére építi a történelmi, etnográfiai, hadi, harcászati stb., ismereteit. Romantikus szemlélet és a racionális gondolkodás igénye feszül egymásnak, teszi teljessé, dinamikussá az írói világot. Romantikus szellemű a regény is, de benne igazi művészi, elhithető erő nyilvánul meg. Érezhetően örömmel, lélekből írta regényét, amely az olvasónak is örömet szerez. Etikai alapon állva szemlél, értékkel, ítél meg emberi, közösségi dolgokat. A jelen emberével is összhangba igyekszik hozni a mondandóját. Megdolgozott, megszenvedett érte, áradóvá tudta tenni a regényt, stíluskezletét nagyszerűen működteti. Tudja, a nyelvnek, az egyes szavaknak, mondatoknak van eleje, közepe és vége, de még értelme és ritmusa, és dallama is. Kissé balladisztikus a hangulata, a stíluskezelése, a szóképek, a stílusalakzatok is ezt erősítik, sugallják.

Kultúrtörténeti forrásnak tartja a *Csiki Székely Krónikát*, mert az igen sok ősvallási elemet ment meg a feledéstől. Ennek alapján állítja: ez a székely–magyar ősvallás költészet is volt a maga korában, ez tartotta fenn a magyarság hitét fennmaradásban, történelmi létezésében, hogy nem hal ki idő előtt, amíg megtartó ereje, hite vezérli. A hitnek különösen nagy valóságereje van. Még azt is feltételezik egyesek a *Csiki Székely Krónikáról*, hogy ebből a koholmányból szállt át a nép ajkára sok rabonbántörténet. Csakhogy a nép nem tudta olvasni a latin nyelvű krónikát. Valakinek olvasnia kellett és továbbadnia, hogy népköltészetté váljék. Egy bizonyos, hogy a nép csak olyan mondát vesz át, amelyet saját körében, megbízható forrásból hall, olyan személytől, akiben bízik, és amit hall tőle, azt sajátjának érzi.

Budvár volt a főrabonbáni székhely, és a vele kapcsolatos mondák többsége eredetmonda, aminek már van némi köze a történelmi hitelességhez. Számos eredetmonda hegyek és folyók keletkezéséről szól, majdnem a Kalevala hangján, és még az sem lehetetlen, hogy itt kőkorszakra emlékeztető néphit elemeivel is találkozunk. Ez készítette Gál Elemért arra, hogy a magyar őstörténet legmélyére hatolva próbálja megeleveníteni azt az archaikus lelkiséget, amely a honfoglalás korában élő székelységet jellemezte. Segítségére volt ebben a székely nyelvjárás gazdag és színes szókincse, a ma is használt

szólások, mondások és beszédstílusok, amelyekből következtethettem az akkori lelkiiségre, hogyan gondolkodtak és beszéltek elődeink. Nem archaikus nyelven beszélteti hőseit, mert az zavarná a mai kor emberét a szövegértésben. (Kodolányi János sikerrel alkalmazta az ómagyar kori nyelvet honfoglalásról szóló regényeiben, de neki külön értelmező szótárat kellett volna mellékelnie a székely tájszavakhoz.) Különben is történelmi múlttól mindig a jelenkor nyelvén tudunk közérthetően kommunikálni.

Történelmi regény – őstörténeti hitregény

A *Héthavas* című *őstörténeti hitregény* a magyar történelmi regény sajátos, művészi válfaja. Az erdélyi *Jósika Miklós* a magyar történelmi regény megteremtője. Prózafejlődésünk genezise a távoli gesztáig, legendáig vezethető vissza. Történelmi regényeink európai vonatkozásban a skót mondavilágot szerető Walter Scott mintaadó műveivel rokoníthatók. Gál Elemér előtt példaképként állt *Kodolányi János*, *Gárdonyi Géza*, *Móricz Zsigmond*, *Passuth László*, *Tamási Áron*, *Nyíró József* regényíró stratégiája, de ő inkább a Németh László-i ábrázolást követte. Hősei gondolat- és lelkivilágának a rejtelmeibe vezeti az olvasót. Ez a célkitűzés alapvetően meghatározta regényének szerkezetét, stílusát, amely szakított a hagyományokkal, és a mesemondáshoz alkalmazkodva inkább balladai hangulatot kelt, amely „panasz is, vallomás, de imádság is”.

A történelmi regény műfajfogalma eléggé képlékeny, *trazitorikus*, időben változó; időről időre más jelentéssel telítődik. (A kritika fogalomhasználata is bizonytalan, újabban a szerzők sem szívesen nevezik munkáikat *történelmi regénynek*.) A magyar irodalmi gondolkodásba erősen beépült a *történelmi regény* – lexikonjaink, az iskolai tanítás, a kritika révén is. Igaz, történelmi regénynek elsődlegesen azokat a műveket ismerik el, amelyek *korfestő* jellegűek, dokumentált és hitelesnek tekintett korban játszódnak. Se a műfaj, se a történelem problémája, elmondhatóságának kérdése nem jelenik meg ezekben a könyvekben. Az olvasók többsége továbbra is a 19. század kánonja mentén olvassa a *történelmi regényt*.

Az utóbbi 60 esztendőben volt alkalmunk bőségesen megtapasztalni, hogy az irodalmi művek sorsát nemcsak a befogadó olvasóközönség ízlésváltozása formálja, hanem az írás és olvasás viszonyába gyakran durva adminisztratív eszközökkel beleszólt a politika is. Jellemző beállítódás: az irodalmi közgondolkodásban nálunk még nem válik szét határozottan a történetírónak és a történelmi regény szerzőjének anyagkezelése, múlthoz való viszonya. Az értelmezés pragmatizmusa erőteljesen hat, miközben a funkciók eltolódása figyelhető meg, melyet az irodalom erősen megszenved. Gyakori a historizáló regény, a pseudo-historikus regény, az áltörténeti regény. Ezeket a fogalmakat sokszor nem is saját jelentésükben, hanem a történelmi regény megnevezésének eufemisztikus megkerülése céljából alkalmazzák. Ha konzekvens a

szemléletünk, akkor a *történelmi regény* kizárja a *historizáló*, *pszeudo-historikus* és *áltörténelmi regény* megnevezéseket. A „*történelminek*” mondott regények poétikai-nyelvszemléleti, mnemotechnikai, értelmezésbeli kérdései élő irodalmunk érdekesítő feladatai közé tartoznak.

Napjaink „*történelmiként*” olvasott regényeinek poétikai jegyeire összpontosítja a vizsgálódásait, a poétikai teret szemlátomást a *jelentésképzés* narratológiai komponenseire igyekszik korlátozni. A *hagyomány és újítás* jegyében fontosak az elbeszélő és elbeszélés „világképző” lehetőségei, a metonimikus és metaforikus elbeszélésszerkezet, a tér és idő konzisztens vagy destruált összetartozása, az alakok identitásának kérdései stb. Ma a regényíró másként fordul a múlthoz, szabadabban bánik a múlt tényeivel is, nem lehet számára elvárás a *referencialitás- és igazságigény*. Ma nem a tények visszaadása, hanem azok esztétikai funkcióba helyezése a cél. A *szövegszervező eljárások*, epikus tényezők szerepe a világteremtés módja ezeknek megfelelően módosul a történeti munkákhoz képest a történelmi regényekben.

Ezt a sorsregényt csak szeretettel, vagyis nyitott lélekkel érdemes olvasni. Igazi szellemi-lelki táplálékot nyújt, látásunkat, életkedvünket, egyéni és közösségi felelősségtudatunkat lebilincselő stílussal, emberi és erkölcsi hitellel frissíti föl. Írója elsősorban nem módszerként, hanem szemléletmódként használja a *mikrotörténelem* fogalmát, amely nem *re-*, hanem *dekonstruálja* a makrotörténeti folyamatokat, amennyiben nem a „történelmet”, hanem a személyes, alternatív történelmeket állítja az ábrázolás centrumába. Gál Elemér nem a ma divatos episztémétörténeti tudatossággal alakítja regényét, mert indíttatásai miatt a történelemnek másfajta moduszait ismeri el az egyén életében, mint számos jelenkori író társá.

A történelmi regény mai fellendülését érdemes a múlt, a történelem kulturális áttértékelődésének a folyamatában is szemügyre venni. A kitalálás az emlékezés munkájának elidegeníthetetlen elemévé vált. A múlt kulturális megképzésének mai gyakorlatában a történelem változó identitású képződmény. Napjaink ábrázolásával szemben támasztható hagyományos követelmények, mint a történelmi hűség vagy hitelesség, érvényüket veszítették. A történelem poétikája átrendeződött, mindez a lezajlott, átfogó kulturális folyamatokkal, a posztmodernnek nevezett helyzettel függ össze, amelyben magától értetődővé vált kitalálás és felidézés, képzelet és emlékezet összetartozása. A múlt képének kulturális megalkotásában a történelemhez való kollektív viszonyulás jellegzetes formái is kifejeződnek. Az európai viszonylatban köztes térségünkre jóval inkább jellemző a történelemnek való kiszolgáltatottság tapasztalata, s ebből következően az elfedés vagy a felejtés, mintsem a felelősségteljes feldolgozás munkája.

Viktor Žmegač *Történelmi regénypoétika* (In: Az irodalom elméletei. Szerk.: Thomka Beáta. Pécs, 1996. 99-170.) című tanulmányában a 20. századi regény két alakulási irányának, a szöveg- és valóságirodalomnak, kijelöléséhez alapvetésként állapítja meg: a regényelmélet terminológiájának alapvető megújulása szükséges, lévén hagyomá-

nyos terminusaink kiüresedtek, semmitmondóak. A segítségükkel nem írhatók le a 20. századi regények, nem jöhet létre érvényes tipológia, nem születhet megfelelő műfaj történeti leírás. Az irodalomtörténet-írás ma is a három „t” uralma alatt áll: *teória*, *terminológia* és *tipológia*, amelyek egyidejűleg egymást is meghatározzák, sőt feltételezik. Megfelelő teória nélkül nem alakulhat ki adekvát terminológia, amelynek a hiánya pedig lehetetlenné teszi a tipológiát.

A történelmi regény zárt, teljes világot épít fel a múlt eseményeiből: egy működő, adott korabeli, emberi életvilágot hoz létre, amely nem történelmi *éppígyléte*nek ábrázolására, ön maga pusztán bemutatására hivatott. A magyar történelmi regényben olyan ízlésvilág, értékpreferenciák, beállítódások lépnek működésbe, amelyek első sorban közéleti, a nemzeti lét kérdéseit megfogalmazó művet látnak a műfajban. A történelmi regényekre jellemző tartalmak (történeti hitelesség, történelmi igazságérzet, nemzeti, közösségi tartalmak megjelenítése, azonosulásminták felmutatása stb.) hiányoznak, ezért a mai történelmi regényekben a szövegek valóban „történelmi voltát” ezek a hiányosságok kétségbe vonják az irodalomolvasásban, és elbizonytalanítják a fogalomhasználatukat.

A nyolcvanas-kilencvenes évektől számíthatóan kritikai „fordulat” váltotta fel a korábbi, elsősorban a művek valóságreferenciáját vizsgáló realista olvasást: egy alapvetően a szövegvilágok nyelvi létesítésére reflektáló kérdezés. Ugyanebben az irányban hatott az új olvasási opció kibontakozásának lehetősége: a művészi nyelvhasználatban létesülő többértelmű valóság elmélyült vizsgálata. A szövegközpontú elemzések mellett hangsúlyt kap a fikcionalitás, a mítoszteremtés, a lélektani sajátosságok, az életrajzi vonatkozásoktól függetlenített megítélés és sok más, például Móricz alkotásaira is jellemző írói eszköz és eljárás. Napjaink divatos értékelési referenciájának egyik alapvető jellemzője a szövegvilágok és a szövegvilágok nyelvi létesítésére reflektáló kérdezésre koncentráció.

Gál Elemér regényét olvasva, Tamási *Szülőföldem* cím, szociografikus vallomásregénye jutott eszembe, mely szerint *Erdély lételeme a változás: itt „ember és természet egyaránt játszik”. „...jókedvet is láttam, melyből vér csordult, mire észre lehetett volna venni. S jártam völgyekben és állottam hegyek tetején: s amíg a völgyet néztem, a hegyek felett megváltozott a fény, amíg a hegyeket néztem, a völgy színt és kedvet cserélt.”*

Gál sikeresen bizonyítja: lehet egy regény egyszerre *őstörténeti* és *hitregény* is. Íróhoz méltó feladat léthelyzetünk természetének a felismerése a régmúltban. A hitváltás kora ez, a *hon(vissza)foglalás* előtti időszak. Konfliktusa: a hit és az ellene ható erők küzdelme. Sorsvert néptöredék a hunmaradék székelység, amely képes volt a Héthavas világában berendezkedni, hazát teremteni, azt otthonná tenni, minden ellenségtől megvédeni. Az arctalan világ ellen szól ez a regény, hogy legyen emberi arcunk, hogy vállaljuk önmagunkat és a ránk bízottak képviselését. Máriás József joggal hangsúlyozza: sajátos, öntörvényű világot tár elénk az író, amely a maga alkotta társadalmi

szervezettségre építi társadalmát. Hierarchikus felépítettsége állandóságot és folytonosságot biztosít, melyben főrendnek és a köznépeknek is pontosan meghatározott szerepe van, mindenik a megmaradás egy-egy építőköve. A rabonbán társadalom ősi rendjében rend honol, fegyelem és szervezettség: jól kiépített lármafák, tűz- és füstjelek biztosította kommunikáció, védelmet szolgáló erődítmények és várak láncolata, a várnépek átgondolt feladatrendszere. A főrabonbán, a nagy-rabonbánok, a fő-, nagy- és kisgyulák, a főharkász és harkászok, a fürkészek, rigó- és romalányok, várvédők – megannyi tisztség és szerep, mely mindegyike egyetlen nagy célt szolgál: az önvédelmet, a társadalmi szervezettség fenntartását. Kötőszöve az erős, szilárd, ősi törvényekkel fenntartott fegyelem. Fő szövetségesük maga a természet, a maga titkaival, áldásaival és veszélyeivel: elrejtí öket a veszély esetén, élelmet ad, társuk a küzdelemben.

A közösséget megtartó erővonalak közt fontos szerepe van a személyes életnek, az egyéni erényeknek: a harcban és munkában egyaránt. A jól kiépített hierarchia, a családeshmény, a sok gyerek, a közösségi életben betöltött szerepre való felkészülés, a harci erények maguk is szilárd építőkövei e társadalomnak. Ez az a pont, ahol az írói képzelet a legmarkánsabban van jelen a könyv lapjain. Karakteres, színesen megrajzolt hősök lépnek elénk. Egyéni jegyeik, személyes vonásaik, életvitelük szervesen épül a közösségbe. Szerepük a kibontakozás, a jellemfejlődés az erdei ösvények titkaihoz és rejtelméhez hasonlóan bontakozik ki, keresve és vállalva a maguk sorsát. Érzelmi gazdagságuk, rokon- vagy ellenszenves magatartásuk az adott társadalom sokszínűségét példázzák.

A műfaj a regény eszmeiségét és szerkezetét is meghatározó célkitűzésre utal. Két párhuzamos szerelem történetével kelti fel a hihetőség művészi illúzióját, ebbe illeszti a sámánhitből a kereszténységbe való átmenet hitvilágának ábrázolását. A fő cselekményvonalat *Zsögöd* és *Ajnád* szerelmi versengése tölti ki, túlmutat az egyéni boldogságkeresés céljain. Csenge a hitében erősen emberi, jellemében megbízható lelket fedez fel *Zsögödben*, akinek alapelve, hogy a dolgokat használni kell, az embereket pedig szeretni – és nem fordítva!

A legcsodálatosabb, ahogyan férfi és nő kapcsolatában az író, az egyik fél a másikat (s a másik az egyiket) a szeretet mindhárom – helyesebben: négy, mert még az Eroszt is kettéválaszthatjuk – „szférán” átvezeti (*felfelé* vezet) a „*szeretlek, mert szeretlek*”-ig (mindnyájan egy Napnak a fénysugarai vagyunk) alapfoktól eljut a *Philián* túlihoz (a testvéri, baráti szereteten túlra), a *nem baj, ha engem akár nem is szeretnek: fő az, hogy én szeressem!* fokozatáig. A szeretet által olyan boldogsághoz, teljességhez és megismeréshez érkezhünk el, mely szabaddá tesz, elvezet az igazi „kozmikus” szeretetig, az isteni szeretet, az *Agapé* közelébe. A megismerés és a szeretet itt talán egyet jelent.

Az író szerelmes szavakkal vall szülőföldjéről: „Nálunk, Csíkban élnek a hegyek is, a fenyők is zöldőbbek közlről, messziről kékek, és amikor Nagysomlyó mögül felkel a

nap, akkor megállunk egy pillanatra, mintha köszöntenénk őket. Este pedig, amikor a Hargita gerincén lenyugszik, fejet hajtunk és mosolygunk némán, mint aki ajándékot kapott. Ilyenkor érezzük, hogy adósai vagyunk a szülőföldnek, én is ezzel a könyvvel akarok adósságot törleszteni, amivel a Hargitának és jóra való népének tartozom.” Gál Elemér szülőfalujában, Csíkszereda végén, Csíkzsögödön már gyerekfejjel ismerte, sokszor elkísérte *Zsögödi Nagy Imre*, a méltán híres festőt és grafikus-témagyűjtő útjaira, sokat beszélgetett vele a székely régmúltról is. A mondák szerint a szentimrei büdösben laktak a rabonbánok, hallotta a valóságból mesévé váló történeteket róluk, azt is, hogy Budváron lakott a főrabonbán. Poétikusságra is törekvő szépírói művészte valóban hasonlatos Zsögödi Nagy Imre festői világához, ahhoz, ahogyan *Héthavas* világát a homály- s ködoszlás után kitisztuló levegő, jellegzetes *fényözön*, székely kifejezéssel szólva, *bőfény* szállja meg; ahogyan fényáradat lepi, teríti be, itatja, hatja át a tájat, amely egy időben és egyszerre válik világossá, sugárzóvá, fényessé: színnel telítve a Héthavas-Hargitát.

A szellemi és lelki időutazást, a művek világában való megmártózás kérdéskörét jellemezzük néhány, a művet egészében minősítő gondolattal, melyek egyidőben jelentenek megmérettetést és az érdeklődés felkeltését az író személye és alkotásai iránt. Gál Elemér óriási fölkészültséggel, európai műveltséggel, elfogulatlan józan ésszel, minden szenzációhajhászást kerülő tapintattal közelített tárgyához. Regénybeli történelme csak időbeli és formai keret, népmondák, regényes krónikák, ősvallási hitelemek, hitregék és írói fantáziából született eredetmondákból áll össze. Az író arra keres választ, hogy mi tartotta fenn 450 éven át a székelységet a széthulló hun birodalom romjainak egy kis erdélyi szigetén, hogy nyelvét megtartva megőrizze identitását, és bevárja magyar testvéreit? Az író válasza: az őseiktől örökölt szellemi-lelki kincsük: a kegyelem műve, az újulni képes hitük, amely rátalált az egyént és közösséget megtartó kereszténységre.

Tudjuk, Tamási Áronnál a csodának nem a lélektani, hanem hitbéli és keresztény magyarázata a döntő, mert a csoda forrása sokkal mélyebben van, mint a folklór hagyományos kategóriái. Gál Elemér Tamásihoz hasonlóan a maga jelképes, biblikus világába mélyen beleágyazta Erdély, a székelység sorsának értelmezését. A magyar-székely közös országalapítás hajnalán tudatosítja az Újszövetség, mindmáig meg nem értett, krisztusi parancsát is: „*Szeresd ellenségedet, mint tenmagadat.*”

A felépítésében logikus, argumentációs szerkezetét tekintve meggyőző és a szakmai narráció intelligens technikáit biztonságosan alkalmazó regény ebben a formájában, szélességében és mélységében is az első átfogó, szisztematikus feldolgozását adja a legújabb magyar hittörténeti regény kérdéseinek. Eredményeit példamutató anyagismeret, komoly szakmai munka alapozta meg. Kisebb hiányosságai és fogyatékoságai vannak a regénynek, de ezek jórészt könnyen javíthatók, és nem változtatnak azon, hogy ez a színvonalas kidolgozású regény példaértékű. Az őstörténeti kalandozás regénye *tanúságul és tanulságul* szolgálhat a jelenkor emberének.

Gál Elemér meggyőzően bizonyítja: a magyarságban mindig volt és ma is létezik *sensus communis*. Ez a közkeletű kifejezés érzékelteti, hogy mi ment és megy végbe az emberek szívének a mélyén. A *sensus* jelentése *érzés, érzék*; arra utal, hogy minden az érzékek által érkezik lelkünkbe. A *sensus communis* elemi fogalom, amelynek jelentése a *józan ész, belső érzék*, a társadalmi értelemben vett *közös érzék, általános ész*: a mértéktartás, közmegegyezés a butaság ellenében – az okosság javára. Ez a jelzős szó szerkezet a rómaiaknál nemcsak *józan ész*t, de *emberséget és érzékenységet* is jelentett. Voltaire ismerte fel, hogy a rómaiaknál ez a teljes fogalom később franciául már csak a felét jelentette. A *raison* a *józan ész*, célszerűség, az ésszerűség foglalatja, kimaradt belőle a lényeg: az *emberség*, az, amivel többek voltak a rómaiak utódaiknál. Gál Elemér rámutat arra, hogy a primitívnek vélt társadalmakban is létezett *sensus communis*, születtek érző lelkek, akik lemondtak önös érdekeikről, ha a megmaradás, az összetartozó népek érdekei áldozatot követeltek. *Lélekben tudtak nagyok lenni*, magukhoz emelték a kisembert is, hogy mindenki otthona legyen a közösen védelmezett haza.

Csöndbe térnek a dalok

Egy ősi mitológiai analógiával világítom meg Gál Elemér értéktudatának jellemzőit. Kantór meséjében a *Gazdagság, a Kéj, az Egészség* és az *Erény a legfőbb jó* rangjáért vetélkedik. A *Gazdagság* szerint ő a legfőbb jó, mert vele minden javak megvásárolhatók. A *Kéj* szerint őt illeti a győzelem, mert a *gazdagság* is csak arra való, hogy őt megvásárolhassák. Az *Egészség* azt állítja: nélküle nincs értelme sem a *gazdagságnak*, sem a *kéjnek*. Végül az *Erény* kijelenti: fölötte áll mindháromnak, mert *gazdagon, gyönyörök közepette is nyomorult lehet az ember, ha helytelenül él. A győzelmet az Erény szerzi meg.*

Gál Elemér tudja, az erény – bár nem a *legfőbb jó*, és ez a mese sem oldja meg a *legfőbb jó* képtelen kérdését –, azt tudatosítja, hogy az erény egyáltalán nem *valamiféle jó, hanem kötelesség; más, magasabb rendű kategória*, amely az értékskála tetején áll. Éppen ezért a van helyett a kell valóságára eszméltet. Hősei a néphez hű emberek életét példázzák: a „*sajátosság méltóságának*” (Sütő András) genezisést mutatják: a szülőfölddel és népével való lelki egységet. Arra kell figyelniük, amit a mű üzen, amit a szöveg felkínál. Nem veszíthet, csak nyerhet az irodalomtörténész, a bíráló, ha a mű központi fontosságát kidomborítva, az írástudók felelősségét, sőt közéleti szerepét sem hanyagolja el az alkotó teljes képének feltárásában. Mindez nem messiáskodás, hanem apostolkodás. Szükséges lenne egy magunkba szállás, egy messzehangzó „*Pater, peccavi!*” bevallása: „*Vétkeztem, Atyám!*” 2004. december 5-én vétket, ünneprontást követtünk el. De ezt korifeusaink képtelenek kimondani.

Cserhalomban az 1996-os Szent László-szobor-avatáson hangzott el: „*Segíts nekünk, Szent László király, hogy visszavehessük jogos tulajdonunkat a nyelvrabló lovagoktól.*”

Segíts, hogy megszűnjön nyelvünk alattvaló státusa Erdély területén!” A regényíró Erdély számos, történelmi gondjának beépítésével erősíti a üzenetét, igyekszik lélekben a magyar nemzettest részévé integrálni a Héthavas népét, Székelyföldet. Ma a földrajzi szomszédság különösen predestinálja a Székelyföldet, hogy a csángóság anyaországává váljon, ezért fontos annak felismerése, hogy a tömbben élő székelységnek a földrajzi határain túlmutató felelőssége, küldetése is van. A Héthavas lármafaként figyelmeztet feladatainkra: a történelem fölé magasodó földrajzi szimbólum, lelki erőforrás, mint Csíksomlyó: a székely Lourdes.

A Héthavas népének múltja bizonyítja: az erdélyi magyarság számára ősi erény maradt a vitézség és tudás, a kitartó küzdelem, a belső önépítkezés, az egyéni és közösségi ellenállás, a meg nem alkuvás szimbólumai, annak felismerése, tudatosítása, amely a szárhegyi írótalálkozón fogalmazódott meg: *„a nemzeti megmaradás pallérozott nyelvet, józan történelmi tudatot, önértékelést és öntudatot követel meg”*.

Legendák földje a Héthavas. A legendákból hiteles világ bontakozik ki, évszázadok keservektől, csapásoktól sújtott, a megmaradásért vívott véres küzdelmek, közelmúltunk és napjaink realitásai. A Héthavas csúcsaként a Csíki-medence fölé magasodik – Csíkszentdomokos szülötte, *Márton Áron* püspök alakja, akinek életpéldája és tanítása máig érvényes. A kisebbségbe taszított magyarság szellemi pásztora bátran szólt a kisebbséget elnyomó hatalommal szemben, például 1946-ban Csíksomlyón: *„a világ sorsát újrarendező nagyhatalmak hallgassák meg az erdélyi magyarság hangját, ne döntsenek nélküle, ne ítélkezzenek könnyelműen fölötte, ne ismételjék meg a trianoni vétséget, újabb igazságtalanság nem adhat lelki békét sem a győzteseknek, sem a legyőzötteknek...”* Fájdalmas tragédia, hogy Európa mentora és cinkosa lett a bennünket megfojtani kívánó szomszéd nemzetek agresszív törekvéseinek.

Márton Áron akkor következetesen védte népe és egyháza érdekeit, Petru Groza miniszterelnökhöz írott levélben hangsúlyozta: *„ahol a nemzeti érdek egyoldalú és türelmetlen eltúlzással minden más érdek fölé emeltetik, és ez a felfogás behatol a lelkekbe, ott kisebbségi ember számára szabad emberhez méltó élet nem lehetséges. [...] Élni akaró nép kisebbségi sorsban sem törődhetik bele abba, hogy magát fölládozza a többségi nemzet önzésének, amely természetjog és az isteni törvények által megvont határokat túllépi”*.

Gál Elemér a *Tündéerkert* írójától tanulta, remek tanulmányban bizonyítja: *Erdély Tündéerkert*-álma szívdobogtató elképzelés: a belülről egységes, szomszédaival szövetséges Erdély megtörheti a török hatalmát, és Tündéerkertet építhet. Bethlen mindenél nagyobb fájdalma, hogy ez az álom csak álom maradt: *„Másoknak a fejedelemség dicsőség és öröm és jóézés: nekem teher és lesújtó sors... Bizony Tündérország elmúlt Erdélyből... Már nekünk nincs más Erdélyünk, csak egy kipusztított tündéerkert [...] Báthory Gábor nagy lélek volt: a legkülönb, akit valaha ifjában remélhattünk: igazi tündéerkirályfi, de a tündérek nem e világra valók... Aki emberfia magasabb szellemek-*

kel fog kezét: belepusztul a szerencsébe...” Bethlen a valósággal szembesülve, álmaid a valóságához méri: „szegények vagyunk, kicsinyek vagyunk, tudatlanok vagyunk”. Erdély senki másra nem számíthat, ezért mondja Báthorynak: „nem lehet olyan álmodni, amelyet akar, csak amit lehet... Nem is csak amit lehet: de amit kell...” Egy kicsi ország világmegváltás helyett csak belső ügyeivel törődjön, építkezzen, erősödjön a jelenben a jövőnek is.

A kisebbségi létértelmezéseknek óriási hasznuk lehet, mert a kisebbségi élet törvényszerűségei felértékelődnek. Az *Európai Unióban* kisebbségi helyzetbe jutott magyarság lemaradásának egyik fő oka: nem ismeri eléggé önmagát, sem múltját, sem azt az életkeretet, amelybe került. A napi küzdelmekbe torzult politikai vezetésnek és a kisebbségi, társadalomirányító erőknél nincsen kellő szemléletformáló ismeretük a korábbi periódusok nemzeti, kisebbségvédelmi, társadalomépítő tapasztalatairól. Kikötőként kell foglalkozni múltunk kisebbségi tanulságaival, mert illúzió, hogy az Unióban megszűnik a „kisebbségi kérdés”. Abban reménykedhetünk, hogy újjáteremthető a Kárpát-medencei magyarság szellemi-lelki egysége, ha hitelesen újra tudjuk fogalmazni a nemzettudatot.

Gál Elemér Máriás Józsefnek arról vallott: „Nemcsak Erdélyről szól ez a regény, hanem az összmagyarság sorsa lüktet benne. Azt a kérdést teszem fel az olvasónak, szabad-e lemondani arról, ami a miénk, a mi magyarságunk, a mi lelkünk? Nem. Amíg a haza ott van fenn a magasban, addig elérhetetlen. Azt az eszményien szép, magasságokban tündöklő hazát le kell hozni képzeletünkéből a földre, egymásra figyelő igyekezetünkkel fogjuk meg egymás kezét, mindenütt, ahol magyarul beszélünk, és ha már érezzük, hogy összetartozunk, akkor már csak karnyújtásnyira van a mindnyájunkat szerető haza.”

A regényíró a felelős magyar írástudó örök Ady-kérdésére is választ keres: „Mit ér az ember, ha magyar?” A sorskérdések jelenkori szorításában ugyanazt kérdezi, a remény lehetőségeit fürkésző Gál Elemér önmagától is, amit Németh László dedikációként írt Zsögödi Nagy Imre rajzára, amelyet 1956-ban készített az író-gondolkodóról: „*Ki arcom roncsait örökítéd / E roncs nemzethez adhatsz-e hitet*”.

Gál Elemér írói célkitűzése hasonló Áprily Lajoséhoz: „*S gondoltam rá, ki jó száz év után, / arcába tűz az új világ sugára. / S szentszánalommal néz majd vissza rám, / kortól kifosztott, koldus dédapára.*” (A kor falára.) Általa Reményik Sándor Atlantisza harangoz, mert rokon lélek a *Templom és iskola* költőjével: „*Tudnod kell, Népem, hogy én itt hogy jártam: / Széüilő fejjel és halálra váltan, / Amíg neked az üdvösség borát / És az örökéletet prédikáltam.*”

Gál Elemér érdeme nem elvitatható, senki el nem veheti: magunkat tesszük kisebbsé, ha munkásságát, *Héthavas* című regényét nem rangjához illően méltatjuk. „*Seul silence grand; tout le rest faiblesse*” – „*A csend, az nagy, a többi gyengeség*”. (Alfred de Vigny: *A farkas halála*) „*Csőndbe térnek a dalok*”. Hallgassuk a csendet, hallgassunk a csendre! A *Héthavas* írója azt üzeni: „*Legyen esziünk, ha már volt.*” (Cseke Péter)